

**Модель системи освіти Німеччини як вагомий чинник
здійснення професійної підготовки**

© Козак, 2007

У статті висвітлено сучасну модель системи освіти Німеччини, охарактеризовано середні, професійні та вищі учбові заклади.

The article covers a modern model of educational system in Germany, characterizes the secondary, vocational and higher educational institutions.

Ключові слова: система освіти, ступені освіти: початковий, середній і вищий; навчальні предмети.

Актуальність теми. Розвиток України як самостійної держави спричинив кардинальні зміни у суспільному житті, відкрив можливість її входження у світовий геополітичний простір, що зумовило перегляд характеру функціонування всіх соціальних інститутів і структур, включаючи і систему освіти, модернізація якої не лише відображає провідні світові тенденції (перехід до інформаційного суспільства, потреба у безперервній освіті, високий темп розвитку інформаційних технологій, вагоме значення освіти як для індивіда, так і для суспільства, орієнтація освітнього процесу на запити і потреби особистості), але і покликана сприяти адаптації молоді, підвищенню її гнучкості і мобільності.

Модернізація освіти – це комплексне, всезагальне оновлення усіх ланок освітньої системи та усіх сфер освітньої діяльності у відповідності з вимогами сучасного життя, при збереженні та примноженні кращих традицій вітчизняної освіти. Модернізація освіти пропонує не лише масштабні зміни у змісті, технології та організації освітньої діяльності, але і глибокі світоглядні зміни, а також кардинальне оновлення економіки освіти.

У даному контексті важливим для України є досвід Німеччини, оскільки ця країна має високоефективну систему освіти. У ФРН завжди надається

першочергового значення формуванню високопрофесійних кадрів, цілеспрямована підготовка яких починається ще у школі. У цій державі саме школа покликана допомогти учням зорієнтуватись із вибором майбутнього професійного шляху, ще на середньому етапі навчання у школі.

Мета дослідження: аналіз сучасної моделі освіти Німеччини як вагомого чинника здійснення професійної підготовки.

Проблема професійної освіти Німеччини є предметом дослідження багатьох українських та зарубіжних дослідників: І.Акімовой, Г.Андрощука, Л.Бикасовой, В.Кларіна, Р.Арнольда, У.Бека, Х.Беннера, В.Грайнерта, Г.Грунера, А.Келя, Г.Кершенштайнера, В.Лемперта, Є.Мунха, Г.Патцольда, Х.Фюра, Р.Цедлера, В.Штратенверта та ін.

Аналіз праць, у яких охарактеризовано сучасну систему освіти Німеччини, дає нам підставу стверджувати, що вона представлена: початковим ступенем, середньою освітою I ступеня, середньою освітою II ступеня, вищою освітою (додаток 1) [2: 17-21; 3: 33-37].

Початковий ступінь представлений початковою школою (Grundschule), у якій навчаються діти віком від 6-7 років. Навчання триває 4 роки (у Берліні і Бранденбурзі – 6 років). Вивчені джерела [8: 289] свідчать, що у більшості федеральних земель протягом перших двох років навчання діти не поділяються на класи, їм не ставлять оцінок, а лише складають загальну характеристику їх успішності, в якій зазначають сильні та слабкі сторони дитини при вивченні окремих предметів. Після закінчення початкової школи учні не одержують спеціального сертифіката.

Перехід учнів до здобуття середньої освіти I ступеня здійснюється після закінчення початкової школи. Тут, протягом п'ятого і шостого року навчання, які відомі як “орієнтаційна фаза”, діти та їх батьки остаточно обирають тип середньої загальноосвітньої школи у відповідності до уподобань і здібностей школярів.

Як бачимо, вже на першому етапі школи розпочинається процес професійної орієнтації, оскільки від цього вибору залежить професійне майбутнє

кожного школяра: у якому навчальному закладі він буде здобувати професійну освіту, чи буде мати можливість навчатися у вищій школі та ін.

Середня освіта представлена середніми загальноосвітніми школами. Аналіз праць, у яких охарактеризовано систему освіти Німеччини [1; 2; 7; 8; 9] дає нам підставу стверджувати, що вони розподіляються на школи першого (Sekundarbereich I) і другого (Sekundarbereich II) ступенів. У переважній більшості Федеральних земель існують такі основні типи середніх загальноосвітніх шкіл першого ступеня: головна школа (Hauptschule), реальна школа (Realschule), гімназія (Gymnasium), загальна школа (Gesamtschule), спеціальна школа (Sonderschule).

До середньої освіти II ступеня належать: професійні школи (складова дуальної системи – Berufsschule im dualen System); професійні спеціалізовані училища (Berufsfachschule); додаткові професійні училища (Berufsaufbauschule oder Berufsoberschule); підвищені спеціальні училища (Fachoberschule); професійні гімназії (Berufliches Gymnasium); середні спеціальні професійні навчальні заклади – фахові школи (Fachschule); школи, що надають однорічну допрофесійну підготовку (Berufsvorbereitungsjahr), однорічна базова професійна підготовка (Berufsgrundbildungsjahr).

У контексті нашого дослідження важливим є аналіз середніх загальноосвітніх шкіл першого ступеня (Sekundarbereich I).

Головна школа (Hauptschule) дає розширену загальну освіту. Навчання у цій школі триває з 5 по 9 (10)-ий клас. Тривалість тижневого навантаження учнів від 26 до 33 годин. Більша частина учнів після закінчення основної школи приступають до професійної освіти за дуальною системою.

Реальна школа (Realschule) займає проміжне місце між основною школою та гімназією і дає розширену загальну освіту. Навчання у реальній школі триває, як правило, від 5 до 9 (10) класу і закінчується здобуттям середньої освіти [9: 316]. Тривалість тижневого навантаження учнів від 26 до 33 годин. Випускники реальних шкіл одержують сертифікат про закінчення цього навчального закладу і

мають право навчатись в усіх професійних школах II ступеня та, згодом, приступити до одержання вищої освіти.

Загальна школа (Gesamtschule) об'єднує у собі риси трьох різних типів шкіл: основної, реальної і гімназії. У цій школі навчаються діти від 5 до 10 класу. Усі учні навчаються у змішаних класах. Після закінчення загальної школи школярі одержують сертифікат, що дає можливість навчатись у 11-13 класах гімназії та у будь-якій професійній школі.

Гімназія (Gymnasium) є єдиним типом школи у Німеччині, навчання у якій охоплює I і II ступені. Навчання триває від 5 до 13 класу, а у випадку 6-річного навчання у початковій школі від 7 до 13 класу. На I ступені гімназії учні навчаються від 5 до 10 класу. Тривалість тижневого навантаження від 28 до 35 годин. Після закінчення 10 класу школярі приступають до здобуття середньої освіти II ступеня, що у майбутньому, дає змогу здобувати вищу освіту [8: 496].

Спеціальна школа (Sonderschule) призначена для дітей із фізичними або психічними вадами, які не можуть навчатись у загальноосвітніх школах але на яких поширюється вимога оволодіння шкільною освітою [7: 181]. Варто зазначити, що після закінчення спеціальної школи, школярі мають можливість навчатись у школах, що надають однорічну допрофесійну підготовку та після складання необхідних іспитів – у дуальній системі.

Як свідчать матеріали вивчення, більшість школярів після закінчення 10 класу приступають до одержання професійної освіти, яка є обов'язковою до досягнення ними 18 років.

Якщо школярі після закінчення переважно головної школи ще не розпочали навчання у професійних закладах освіти II ступеня, то вони мають можливість навчатись у професійній школі, що надає *однорічну базову підготовку (Berufsgrundbildungsjahr)*. На навчання до однорічної базової підготовки приймаються учні, що обрали певний напрям професійної підготовки. Навчання триває один рік та з наступних освітніх напрямків: Економіка і управління, Металотехніка, Електротехніка, Техніка будівництва, Текстиль і одяг. Однорічна базова підготовка може здійснюватися, в залежності від землі, за дуальною

системою (на підприємстві і у школі), або лише у професійній школі і тоді має назву однорічна базова шкільна підготовка (*Berufsgrundschuljahr*). Після закінчення однорічної базової підготовки школярі, як правило одержують сертифікат про закінчення головної школи, або після здачі додаткових іспитів – реальної школи, або шкіл, що до неї прирівнюються. Ця підготовка включає фахово-теоретичні, фахово-практичні і загальноосвітні предмети.

Однорічна допрофесійна підготовка (Berufsvorbereitungsjahr) здійснюється у школах із повним тижневим навантаженням (*Vollzeitschule*) для професійно забо'язаних школярів. Її контингентом є, передусім, школярі, що не закінчили головну школу, школярі у яких проблеми із знанням німецької мови або учні, що закінчили спеціальну загальноосвітню школу I ступеня (*Sonderschule*) і яким важко дається навчання. Однорічна допрофесійна підготовка закінчується складанням письмового і усного іспитів, при складанні додаткового іспиту (німецька мова, релігія тощо) учень має можливість одержати сертифікат про закінчення головної школи, або іншої рівнозначної школи.

Найпопулярнішою у Німеччині є *дуальна система професійної освіти (Duales System – Berufsausbildung in Berufsschule und Betrieb)*.

Щороку велика кількість школярів (приблизно 70%) переважно після закінчення головної та реальної школи розпочинають професійне навчання за дуальною системою. Дослідники, оцінюючи дуальну систему професійного навчання, відзначають передусім подвійність місць навчання – підприємство і професійну школу, єдність теоретичної і практичної підготовки. Ця взаємодія регулюється законом. Відповідальність за професійну освіту на підприємствах несе федеральний уряд, а відповідальність за діяльність професійних шкіл лежить на керівництві федеральних земель [8: 525].

В залежності від обраної професії навчання триває від 2 до 3 років. Подвійна форма навчання відрізняється від звичайної шкільної освіти двома характерними ознаками: від 3 до 4 днів на тиждень школярі навчаються на підприємстві і 1 або 2 дні – у професійній школі. У процесі навчання учні обирають одну із визначених законом професій, яких, станом на сьогоднішній

день близько 360. Навчання у професійній школі завершується випускними іспитами і одержанням сертифікату, у якому зазначена одержана професія. Цей сертифікат дає право на продовження професійної освіти, а також на працевлаштування [4: 38-46].

Підвищене спеціальне училище (Fachoberschule) — наймолодший вид навчального закладу у системі професійної освіти. Як свідчать матеріали дослідження, навчання у підвищеному спеціальному училищі триває у 11 та 12 класах (у Північно-Рейнській Вестфалії з 2004р. та у Баварії ще у 13 класі) [7: 172]. Варто зазначити, що навчання закінчується складанням випускних іспитів та одержанням диплому, що надає право вступу до спеціалізованого вищого навчального закладу.

У *Додатковому професійному училищі (Berufsaufbauschule oder Berufsoberschule)* мають право навчатись учні, які мають сертифікат про закінчення реальної школи або її еквівалента. Навчання у цьому училищі триває 2 роки (у 11 та 12 класах). Слід зауважити, що після закінчення додаткового професійного училища старшокласники мають можливість навчатися у підвищеному спеціальному училищі або у професійній гімназії.

Аналіз праць, у яких проаналізовано професійну освіту Німеччини [5] свідчить, що поряд із професійними школами існують *Вищі та професійні гімназії*, що охоплюють 11-13 (або 11-12) класи. До цього виду навчального закладу приймаються учні з сертифікатами про закінчення реальної школи з спеціальним професійним нахилом або з відповідною базою загальної спеціалізації, орієнтованої на здобуття вищої освіти.

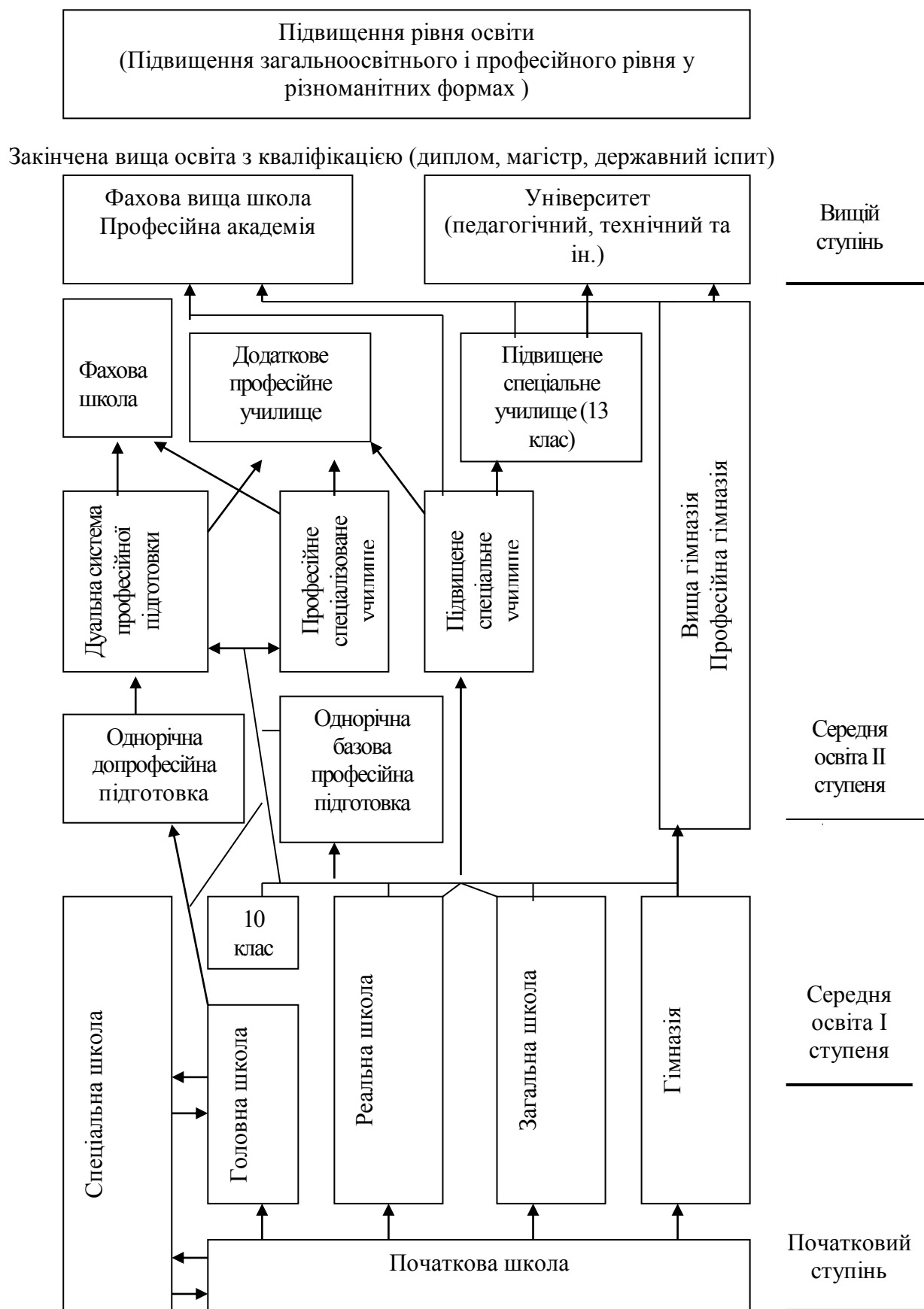
Навчання у вищій та професійній гімназії закінчується випускними іспитами, та одержанням диплому, що забезпечує право навчатися у вузах і вивчати всі спеціальності. Проте за останні роки кількість абітурієнтів значно зросла і при прийомі на деякі спеціальності діють федеральні і місцеві обмеження. Критерієм відбору є, насамперед, середній бал атестату та час, який минув від закінчення гімназії до подання заяви до вступу у вуз.

Система вищої освіти. Основу системи вищої освіти становлять університети і прирівняні до них вузи, які є установами, що знаходяться у підпорядкуванні земель (за винятком декількох приватних, зокрема церковних і військових вузів Бундесверу). Федерація і землі співпрацюють у сфері планування будівництва, реконструкції та фінансування вузів.

Вища школа має право на самоврядування. У рамках законів вона приймає власну конституцію. На чолі вищого учбового закладу стоїть ректор або президент, якого обирають на декілька років. У самоврядуванні діє принцип етапної співучасті всіх груп з розподілом обов'язків. Викладачі, студенти, наукові та інші співробітники створюють групи відповідно до їх кваліфікації, службового становища, відповідальності та причетності. У більшості федеральних земель студентство само керує своїми справами.

Навчання в університетах триває в середньому 7 років і закінчується захистом диплому, складанням іспитів на звання магістра або здачею державного екзамену. Після цього можливе продовження навчання, аж до захисту докторської дисертації (здобуття вищого ступеня).

Вивчення наукових праць, документів, джерел, ознайомлення з німецьким досвідом загальноосвітньої та професійної підготовки, дало змогу дійти висновку, що середня професійна освіта є проміжною ланкою між середньою освітою I ступеня і вищою освітою. Завдяки сучасній моделі системи освіти Німеччини школярі, починаючи з початкової школи вже мають можливість обирати свій професійний шлях і навчатись у школах того типу, який відповідає їх уподобанням і здібностям. Як наслідок, після закінчення професійної школи або вищого учбового закладу, держава отримує висококваліфікованих працівників, за рахунок яких відбувається забезпечення усіх ділянок суспільного виробництва професіоналами, раціональне відтворення й використання трудових ресурсів, піднесення продуктивності праці. Це, на наш погляд, і обумовлює необхідність вивчення досвіду Німеччини із планування структури освіти для нашої держави.

1. Воробьёв Н.Е., Иванова Н.В. Модернизация учебного процесса в средней школе Германии // Педагогика, 2002. – № 7. – С. 96-106.
2. Мельниченко Б. Система шкільної освіти у ФРН // Історія школи, 2001. – № 5. – С. 17-21.
3. *Bildungspolitik in Deutschland 1945 – 1990: Ein historisch vergleichender Quellenband.* – Bonn, 1992. – 574 S.
4. Greinert W.-D. *Das duale System der Berufsausbildung in der Bundesrepublik Deutschland. Struktur und Funktion. 2, verbesserte Auflage.* – Stuttgart. – Holland Johannes, 1995. – 154 S.
5. Greinert W.-D. *Das deutsche System der Berufsbildung.* – Baden-Baden, 1998, 117 S.
6. *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland // Bereinigte Amtliche Sammlung der Schulvorschriften BASS 1989/1990.* – Düsseldorf, 1989.
7. Führ Ch. *Deutsches Bildungswesen seit 1945.* – Bonn. – Inter Nationes, 1996.- 342 S.
8. Cortina K.S., Baumert J., Leschinsky A., Mayer K., Trommer L. *Das Bildungswesen in der BRD. 2, verbesserte Auflage.* – Hamburg. – Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2005. – 912 S.
9. *Tatsachen über Deutschland // GGP Media GmbH, Pößneck Printed in Germany, 2003. – 500 S.*
10. http://de.wikipedia.org/wiki/Deutsches_Bildungssystem